

Bokanmälningar

Lönepolitikens samhällsekonomiska förutsättningar

På TCOs kongress 1982 presenterades en rapport med titeln *Lönepolitikens samhällsekonomiska förutsättningar*. De grundläggande frågeställningarna gäller samspelet mellan lönebildning och ekonomisk politik och om EFO-modellen fortfarande kan tillämpas som lönepolitisk norm.

Som helhet är rapporten pedagogisk och välskriven. Eftersom TCOs utredningsavdelning under flera år i slutet av 70-talet hade mycket dåligt rykte bland andra fackekonomerna — man förnekade t ex länge att någon kostnadskris överhuvudtaget existerade — blir förmodligen de flesta läsare positivt överraskade över den i stort sett mycket nyanserade analysen.

Rapporten kan ses som en plädering för att EFO-modellen rätt tolkad fortfarande kan och bör användas som norm för lönepolitiken. Detta är en ståndpunkt som är lätt att instämma i. I debatten har det funnits en egendomlig tendens att skylla våra problem med kostnadsläget under senare delen av 70-talet på EFO-modellen, när huvudproblemet istället varit att lönekostnadsökningarna kraftigt avvikit från denna norm.

Stor vikt läggs i rapporten vid i vilken mån de förutsättningar som EFO-modellen byggde på fortfarande är uppfyllda. En huvudsats är att modellen måste användas på ett annat sätt i en värld där såväl den internationella inflationstakten som växelkurserna

mellan olika valutor varierar kraftigt från år till år. Dessa variationer gör det mycket svårt att i förväg uppskatta ett utrymme för lönekostnadsökningar.

Indexavtal

För att komma till rätta med dessa osäkerhetsproblem rekommenderades en växelkurspolitik som i första hand utformas i syfte att hålla nere inflationen samt indexerade löneavtal. I botten på avtalen ska läggas en "real" del som förhandlas fram på vanligt sätt. Kompensationen för prisstegringar ska ske genom indexering. Men lönerna ska inte knytas till konsumentprisindex utan i stället till ett prisindex för förädlingsvärdet i den konkurrensutsatta sektorn (K-sektorn). Löneutvecklingen ska med andra ord anpassas till ett *i efterhand* fastställt EFO-utrymme. Fördelen med detta recept är att man får en automatisk koppling mellan prisutvecklingen i K-sektorn och lönebildningen. Sådana indexeringsavtal ger därför garantier för att löneökningarna verkligen dämpas om inflationstakten hålls nere.

Det man möjligen skulle kunna använda är att en oproportionerlig del av diskussionen ägnas åt behovet av en revalveringspolitik för att stänga ute den internationella inflationen. Även om resonemangen är principiellt helt riktiga, utkämpar man här litet av gårdagens fältslag. Dagens problem är hur vi ska klara av att anpassa den inhemska inflationstakten nedåt i takt med att in-

flationen i omvärlden nu sjunker och undvika nya devalveringar.

Synpunkter på indexavtal är viktiga att föra fram just i nuvarande läge. Indexklausuler har kommit i vanrykte därför att de under de senaste åren försvårat en anpassning nedåt av reallönerna och det relativa kostnadsläget. Men bedömningen blir givetvis en annan om indexklausulerna tillämpas i ett läge då reallöner och relativt kostnadsläge ligger "rätt" i utgångsläget och om de knyts till ett prisindex som speglar K-sektorns lönebetalningsförmåga och inte till konsumentprisindex. Då kan indexklausuler bidra till att försvara den kostnads- och reallöneanpassning som uppnåtts. Det finns därför all anledning att ta fasta på TCO-rapportens rekommendation om att utveckla bättre och snabbare tillgängliga prisindex för förädlingsvärdet i K-sektorn.

Rapportens diskussion om kopplingen mellan växelkurspolitik och indexavtal ligger mycket nära förslag som tidigare framförts i debatten (se t ex Calmfors [1979] eller Konjunkturrådets rapport [1980/81]). Det är en svaghet i rapporten att man inte uppmärksammat den tidigare akademiska diskussionen utan i stort sett endast knyter an till tidigare fackliga rapporter. "Universitetsekonomens" diskussion av EFO-modellen viftas bort med att denna inte tagit tillräcklig hänsyn till "fackliga synpunkter". Man får nästan en känsla av att den debatt som inte är fackligt sanktionerad saknar intresse.

En viktig fråga som tas upp gäller de inbyggda svagheterna i EFO-modellen. Problemet gäller i vilken mån som inhemska lönekostnadsökningar kan skapa sitt eget EFO-utrymme utan att det motsvaras av något samhällsekonomiskt utrymme. Det finns två skäl till detta. För det första kan de relativa exportpriserna i förhållande till andra länder drivas upp. För det andra kan produktivtetsökningstakten drivas upp genom att mindre effektiva företag slås ut. Resultatet blir en krympning av K-sektorn från såväl efterfråge- som utbudssidan. Här hade det varit intressant om slutsatserna dragits ut längre och

tänkbara modifieringar av EFO-modellen diskuterats.

Det ideala vore att rensa bort ökning- ar av både de relativa exportpriserna och produktiviteten som beror på en icke önskad krympning av K-sektorn och i stället beräkna löneutrymmet utifrån något slags jämviktstrend för produktivtets- och prisutvecklingen (som ungefärligen skulle motsvara den faktiska utvecklingen i utlandet). Nackdelen med detta vore att man skulle förlora EFO-modellens enkelhet och att det skulle bli svårt att enas om beräkningsprinciperna. En enklare norm vore i så fall att helt enkelt beräkna utrymmet som ett vägt genomsnitt av lönekostnadsökningarna *per timme* i våra viktigaste konkurrentländer. Ett sådant kriterium skulle dock innebära att fluktuationer i vinstandelen i våra konkurrentländer skulle fortlantas till den svenska ekonomin.

Den största bristen i TCO-rapporten är att diskussionen nästan uteslutande ägnas åt valet av lämplig norm för lönebildningen. Däremot har rapporten mycket litet att säga om den centrala frågan hur man ska få arbetsmarknadens parter att verkligen hålla löneökningarna *inom* den norm som väljs. Det är möjligt att en del av den försämrade internationella konkurrenskraften under 70-talet kan återföras på svagheter i EFO-modellen, men huvudproblemet var ändå att löneökningarna avvek från denna norm.

Ansvarsfördelningen i lönepolitiken

Möjligheterna att hålla lönekostnadsökningarna inom en EFO-norm beror enligt min mening på hur ansvarsfördelningen mellan arbetsmarknadens parter och statsmakterna ser ut. TCO-rapporten argumenterar för att staten ska ta ansvaret för såväl sysselsättningen som inflationsbekämpningen, medan arbetsmarknadens parter ska se till att den internationella konkurrenskraften upprätthålls. Det är också den traditionella ansvarsfördelning som rått under 50- och 60-talen. Men problemet är att denna inte fungerade under 70-ta-

let. Uppenbarligen utgjorde våra problem med bristande konkurrenskraft och bytesbalansunderskott inte tillräckliga incitament, för att få löntagarorganisationerna att acceptera så mycket lägre löneökningar än i utlandet, så att konkurrenskraften kunde återställas den vägen. Istället har upprepade devalveringar som inneburit att staten tagit över ansvaret för den internationella konkurrenskraften fått tillgripas. Här hade det varit intressant med en mer självkritisk analys av vilka institutionella faktorer som hindrade löntagarorganisationerna från att ta det samhällsekonomiska ansvar som TCO-rapporten axiomatiskt utgår från att de alltid tar.

Den helt centrala frågan när det gäller ansvarsfördelningen är hur man ska se på det senaste decenniets anpassningsproblem. Ser man som TCO-rapporten kostnadskrisen som en kombination av unika störningar och "olycksfall i arbetet" till följd av felbedömningar, blir den naturliga slutsatsen att vi bör återgå till den traditionella ansvarsfördelningen och att det finns ett utrymme för efterfrågestimulanser även i nuvarande läge. Mitt synsätt är istället att kostnadskrisen och den utblivna löneanpassningen efter denna till stor del var en inbyggd konsekvens av den rådande ansvarsfördelningen, därför att samhällets full-sysselsättningsgaranti försvagat incitamenten för att anpassa de nominella löneökningarna efter de samhällsekonomiska balanskraven. Med det synsättet blir slutsatsen att statsmakterna omöjliga kan upprätthålla den fulla sysselsättningen i lägen då för höga lönekostnadsökningar medför höjda relativa exportpriser och förlorade marknadsandelar, efter-

som någon automatisk löneanpassning då aldrig kommer till stånd. Vi måste istället acceptera en ändrad ansvarsfördelning där arbetsmarknadens parter tar ett större ansvar för sysselsättningen. Argumenten för detta utvecklas t ex i Konjunkturrådets rapport 1980/81 och 1982/83. Resonemang av liknande slag finns också i det socialdemokratiska krisprogrammet.

Den slutreflexion man gör är hur debattläget ändå successivt har förändrats sedan mitten av 70-talet. I princip föreligger inte längre någon oenighet om kostnadslägets betydelse för våra balansproblem och om nödvändigheten av en återhållsam löneutveckling. Oenigheten gäller istället i vilken mån en sådan utveckling är förenlig med en aktiv sysselsättningspolitik av traditionellt keynesianskt slag. En central fråga i de närmaste årens ekonomisk-politiska debatt blir i vilken mån det är möjligt att hålla den inhemska efterfrågan uppe utan att nya lönekostnadsökningar och förvärrade underskottsproblem stoppar upp den expansion av K-sektorn som vi behöver.

Ekon dr *Lars Calmfors*
Institutet för internationell ekonomi

Referenser

- Bentzel, R., Lundberg, E., Myhrman, J., Ryden, B. & Söderström H. T., [1980], *Stabiliseringspolitik för 80-talet*, Konjunkturrådets rapport 1980-81, SNS.
- Bentzel, R., Bergström, V., Calmfors, L., Lundberg, E., [1982], *Ut ur krisen*, Konjunkturrådets rapport 1982-83, SNS.
- Calmfors, L., [1979] "Lardomar av kostnadskrisen", *Ekonomisk Debatt*, årg 7, nr 8.
- Framtid för Sverige* (krisprogrammet), [1981], Socialdemokraterna, Stockholm.